

so raziskovalno že bolj ali manj »pokriti« in je torej obris že narejen, nas vedno bolj zanimajo tudi posamezni prezrti kamenčki, spominski drobci in pričevanja, ki lahko ta obris obarvajo in mu vdahnejo življenje. Prav zato so zapisi, kakršen je Savodnikov, tako pomembni. Poleg vsebine nas pritegne tudi živa in mestoma napeta

pripoved, ki bo gotovo zamikala tako Savodnikove sodobnike, kakor tudi mnogo mlajše bralce, ki so zaradi časovne oddaljenosti oropani pristnih in sočnih spominov na vojno »iz prve roke« – svojih dedkov in babic.

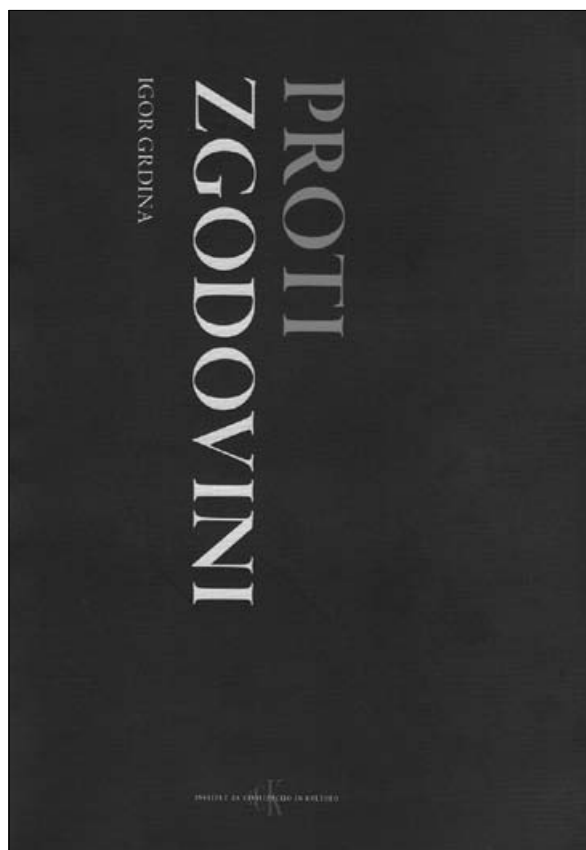
Aleksander Žižek

Proti zaukazanem nespomnjanju, proti zgodovini

Igor Grdina, **Proti zgodovini**. Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo, 2013. 58 strani.

Zgodovinarji se zaradi determiniranosti lastnega poklica primerjajo (vsaj) s patologi, saj resnico (v najbolj občem pomenu besede) v očeh zazrejo šele, ko je prepoznano. Poklica se razlikujeta zgolj v tem, da mora patolog do lastnih dognanj ob raziskovalnem subjektu stopiti kar hitro, saj se narava človeški želji po nesmrtnosti (še) vedno postavi po robu. Lahko pa se naravi deloma upre z ustvarjanjem hologramov preteklosti. Kako v tem uspeti, je odvisno predvsem od lastnih spretnosti. Med te pa zagotovo ne moremo šteti posedovanja resnice bodisi lastitve nad dejstvi. Zgodovinar mora odmisлити tudi brezsmiselne tekme v količini potiskane in okrašenega mehkega ali trdega papirja. Tak, več zgodovinar ve, da ima vsak popisan list papirja svojo nevidno tretjo (morebiti tudi četrto) stran, ustno pričevanje svoje brazgotine preteklosti. Opogumil bi ga že kanček optimizma, da se zmore iz vsakega raziskanega subjekta ustvariti zanimivo besedilo ali predavanje za zainteresirane bralce oziroma poslušalce, saj so konec koncev slednji njegov večni cilj.

Knjižni prispevki ddr. Igorja Grdine, ki izhajajo v zbirki Zbiralnik na Inštitutu za civilizacijo in kulturo, se ponujajo kot zgleden primer veččega »zaposlenega v humanistiki«. Rek pravi, da se vsebine knjige ne sodi po platnicah ali naslovu, četudi so te včasih priložnostni izgovor za zakrivanje znanja in odkrivanje ne-znanja manj izurjenih knjižnih recenzentov. Avtorju je namreč uspela izvrstna jezikovna igra (posnemal jo je v naslovu recenzije tudi pišoč), ki zainteresiranega bralca v

vsakem primeru pritegne še preden slednji začne prebirati uvodne besede predgovora. Vprašal se bo, zakaj bi zgodovinar sploh pisal »proti« svojemu predmetu zanimanja, če je le-ta le njegov vsakdanji kruh. Je morda ugotovil, da ni prihodnosti v humanistiki in hoče »obvarovati« zanamce pred »pohujšljivostjo« njenih ved? Bi jo želel preprosto ukiniti? Ima v rokah to moč? Proti **kakšni** zgodovini je? Bralca samega že pred odprtjem knjige naredi izjemno radovednega in popiha na tlečo žerjavico njegove (morebitne) detektivske sposobnosti.

Ko se bralec le loti branja predgovora, si bo lahko kaj hitro priklical v spomin Balzacove besede, v katerih je bralcu svojih knjižnih del dobrodušno prišepnil, da bo njegovem pripovedovanju mnogo začinjenega, popranega, osoljenega, skratka, kulinaričnega. Tako Balzac kot Grdina nista mojstra priprave takih jedi, želite le opozoriti, da se bo uživalec njunega proizvoda

počutil podobno kot gurman ob dobri jedi. Grdina tako pojasni, da so bile bralčeve morebitne domneve o vsesplošni nepomembnosti humanističnih ved zgolj lasten trik, ki ga je hudomušno preizkusil v njem. Z naslovom »Proti zgodovini« je avtor želel nakazati **tok** in **smer preteklosti**, katera je vseprisotna, tokove in smeri pa ji »krivijo« dejavniki, ki jih preteklost sicer kliče, vendar so na »zatožno klop« ali patološko mizo pripeljani enkrat kot njeni junaki, drugič kot njeni rabljivi. Šibkost (če sploh) zgodovinarjevega poklica je, da njegove ugotovitve ne bodo *od vekomaj za vekomaj – trajne*. Skozi njegove ideje se bodo ohranile pretekle nekdanjih idealistov. Skrbi za ropotarnico zaprašenih idej, s katerih briše prah pozabe in trga pajčevine nezavedanja. Željan rezultat tega skrbništva (ne lastitve!) nad nekdanjostjo in kasnejšo minulosťjo so dragoceni komentarji, pojasnila, povzetki in prepovedi o človekovi dejavnosti sami. Pomnjenje je dokaz lastnega (samo) zavedanja. Avtor želi s svojimi študijami v pričujoči izdaji opomniti na, po njegovem mnenju, nujni civilizacijski proces »ne-pozabljanja«, do katerega pa se vsakdo priključuje z lastnim življenjem. Brezbrižno, z ugankami ovirano predajanje (in podajanje) minule mentalne in dogodkovne preteklosti namreč uničuje še najbolj šibak obični stik z preteklimi generacijami.

Študiji sta tako zamišljeni kot »repliki v polilogu o bistvenih vprašanih dejavnega sobivanja«, v precep pa je vzeta »nekdanjost« na Slovenskem, kateri lastno celovitost dirigira pozaba. Preteklost se ne spreminja v izkušnjo, temveč se nenehno selekcionirajo (ne)vidne ideološke rokavice za- in posedanja izhodišč(a) prihodnosti. Te poklic zgodovinarjev preobrazijo v nosilca pladnja »hotene nevednosti«. Historizacija minulosťi zahteva dolgotrajen proces, bližnjice v želji po čimprejšnjem dojetanju slednje prej zamegli kot razjasni. Njeno selekcioniranje, predalčkanje predvsem pa odbiranje so (vz)ljubili ponarejevalci spoznanj, ki so pri vstopu in razgledu po ropotarnici zgodovine začeli brisati prah z »pravnih« idej. Grdina nad »zaukazano nespominjanje« današnjih dni z patološko natančnostjo, interdisciplinarnim poznavanjem nekdanjih ideoloških smernic zadnjih dveh stoletij razgrne tendence njenih rokavic, katere so si nadeli zeleni krotilci in uresničevalci zelene sedanjosti. Količina knjig z mnogoterimi odgovori nikoli ne mora odtehtati in zatreti nujnosti vprašanj.

V prvi študiji nam avtor sporoča, da se je želja oziroma nujna po izvirnosti in poglobljenem mišljenju umaknila kanonični recepciji osebnosti v zgodovini. Na Slovenskem je »zaukazana« zgodovina po drugi svetovni vojni nosila izbrane embleme razumevanja preteklosti in sodobnosti – zavezujoč kašipot mišljenja družbe je ponujal Marxov *Komunistični manifest* iz leta 1848, ki je v svoji kompleksnosti pri uveljavljanju stavil na karto

poenostavljenosti, kjer so sledilci kasnejše marksistične ideologije določali uravnilovko pomnjenja. Znanstvena zgodovina je z začetkom (iz)gradnje socialistične družbe postala pripoved zavrženih odpadov, gnusnih izdaj in izprijenih zarot, kjer je nova stvarnost interpretirana kot »korenito in nepovratno zanikanje prejšnje ter kot skrbno načrtovana, nedvoumna napoved prihodnje.« V izrazu »*polpretekla zgodovina*« dandanes (naj)prej vidimo nujni izgovor nerazčiščene preteklosti, v katero bi iz goreče želje po lastni pomembnosti posegli predčasno, morda celo s prikrito bojznijo in kriki obupa ne-sprijaznenosti, ki nas nosijo v tokovih bližajoče minulosťi. Dialektični in historični materializem je postal »primeren« smernik, gonilo in izgovor zgodovine in za zgodovino. Vanjo se je zlila tudi v novi stvarnosti razglašena »buržoazna« stroka, sociologija. Ta se je v praksi 19. in prve polovice 20. stoletja štela za njeno refleksijo, saj je obstoječo stvarnost in tendence njene prihodnosti želela raziskovati po znanstveni metodologiji. Po letu 1945 pa je bilo njeno raziskovanje strogo zamejeno. Pretekle samostojne sociološke ugotovitve, ki so imele (vsaj) obrise znanstvenosti, so bile večinoma pozabljene ali zabrisane. Neosebe v sociologiji sta tako postala Fran Celestin in Bogumil Vošnjak; s prvim se večinoma ukvarjajo literarni zgodovinarji, na drugega pa se sklicujejo zgodovinarji diplomacije, čeprav sta oba s svojimi dognanji v daljšem in krajšem bivanju na Ruskem pomembno pripomogla k interpretaciji njene stvarnosti pred letom 1917. Oba sta kljub silni želji v promociji miselnih izhodišč Zahoda naletela na gluha ušesa, posebej grenko izkušnjo je doživel optimizem učitelja klasičnih jezikov Celestina, Vošnjakovo real(istič)no izkušnjo, ki jo je izčrpno prelil v enkratno študijo, pa je že okušala grenkost rusko-japonske vojne. Bila sta utopičnega mnenja, da bi se lahko zmes vzpenja-jočih filozofij individualizma in socializma s primesjo vznesene slovanske vzajemnosti (Celestin kot promotor enega in kritik drugega, Vošnjak pa obratno) uspe tudi v avstro-ogrski »ječi narodov«. Njuni ideji sta se potihoma umaknili bojem liberalno-socialnega in katoliškega tabora, »Velika vojna« pa je sociološko misel in ideološka izročila dežel »dvojne krone« dokončno pahnila v zweigovsko včerajšnjost. Jožetu Pučniku, ki je v novo slovensko stvarnost stopil v času, ko je bila načrtno osiromašena (o)pomnjenja lastne zgodovinske izkušnje. Sam se ni imel za sledilca ali nadaljevalca preteklih socioloških idej, njegov prodor v znanstvene kroge pa je »uničila« zgodnja kritika obstoječega, ki s sociološko fenomenologijo ni imela resnejše povezave; še ob koncu osemdesetih let je v uvod svoje knjige zapisal, da številnih vprašanj ni zmozel zastaviti v manj abstraktnem jeziku, ki ga zahteva znanstvena sociologija.

Grdina nato v drugi študiji razmišlja o »dirigiranih« razpotjih zgodovine. Je znanost, ki je bila vseskozi za-

vezana utilitarističnemu kriteriju, da upravičuje lastni obstoj tako, da izraža oziroma ustvarja »napovedovanje« prihodnosti? Koliko znanstvena je lahko, da ne pretrga nujne navezanosti na filozofijo in umetnost? Je za njeno »vedeževanje« potrebno nujno sklicevanje na zakone? Se je zgodovina morebiti pustila uzakoniti znanosti? Grdina je mnenja, da je svoj namen povsem »poznanstvenila« in tako izgubila življenjskost. Ker se je odcepila od filozofije, je izgubila »sposobnost modrosti celovitega vzvratnega ogledala«. Zato naj bi kot pripoved (o) preteklosti bila zanimiva čedalje manjšemu krogu ljudi, ki so skozi lastne izkušnje in misli uspeli dovolj jasno oblikovati predstave o celovitem življenju in (ne)zavedno mozaično dopolnili verigo vzročnosti in posledičnosti enovitega človekovega bivanja. Zgodovinar se večkrat znajde, ne nujno po svoji zaslugi, v vlogi nekritičnega prepisovalca duha časa, čeprav bi se lahko z lastno (z) možnostjo oklical za kritičnega opisovalca. Kritične študije zgodovinskih virov zamenjuje ubogljivo kimanje »naročnikov« pripovedi, da tako potlačijo lastne nezmožnosti in si vlivajo (za)upanja o pomembnosti. Še najbolj optimističen preučevalec preteklih ubesedenih virov bo postal žrtev teženj »naročnikov«, pozabil (ironično za zgodovinopisje!) bo na moč, ki jo lahko ponudijo viri in sledil smerokazom njihovih lažnih interpretov.

Nihče ni odporen na silnice družbe v humanistiki, ima pa jih možnost zaznati. Svoboda poklica v humanistiki je svobodna ravno toliko, kako in koliko je do zaznavanja misli osvobojen njen zainteresiran. »Inženirstvo človeških duš« lahko tako pridobi povsem drugačno konotacijo, kot jo je usodno zaznamovalo

polaščanje duš v Sovjetski zvezi v preteklem stoletju ali pri fiktivnem Orwellovem antagonistu O'Brienu v antiutopičnem romanu 1984, četudi se dandanes tako kritično dokazana nesmiselnost kot satirična opozoritev preteklosti kaže (žal) bolj za uspešnega (in (ne)preverjenega!) vodiča prihodnosti kot nujna življenjska izkušnja.

Igor Grdina v omenjenih dveh študijah želi v zainteresiranem bralcu, ki ga je spodbudil že s samim naslovom, implicitno obuditi vseživljenjsko nujnost humanistike, katere vrh po njegovem prepričanju izpolnjuje ravno zgodovinska znanost v najširšem pomenu. Študiji gre razumeti kot izkaz in izraz avtorjevih dolgoletnih izkušenj v boju za *smer* in *tok* zgodovinske znanosti, kjer pa je bil njegov doprinos, želja po interdisciplinarni povezanosti humanističnih ved (načrtno?) spregledana in zamolčana. Morda je s kančkom hudomušne ironije želel opomniti, da sam (vendar ne osamljen) plava *proti toku zapovedane* zgodovine, tega zaukazanega nespominjanja? Se bo v bralcu po prebranem morebiti sprožila resignacija in bo (p)ostal zainteresiran za ustvarjanje v humanistiki (ali humanistike), ko bo razbral, kako kompleksna sploh je? Študiji nimata namena kategorizacije ali strogega obsojanja zgodovinarskih del(ovanj), bolj ali manj posrečenih ugotovitev, zapovedanih ali protitočnih, temveč sta zastavljeni kot pretres silnic, ki so humanistične vede ovile v plašč *nezgodovine*. Kako debel oziroma tenak, dolg ali kratek, pa je naloga »zaposlenega v humanistiki«, z izkustvom življenja potujočega *proti zgodovini*.

Blaž Javornik